

कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्तीयता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा सञ्चालित दर्शनाचार्य तह
तेस्रो सत्रको पाठ्यांश (६०९ र ६१०) को
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधप्रबन्ध

शोधार्थी
प्रकाश डल्लाकोटी
विश्वविद्यालय क्याम्पस,
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

शोधनिर्देशकको सिफारिस

‘कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्तीयता’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, दर्शनाचार्य तहका शोधार्थी श्री प्रकाश डल्लाकोटीले मेरा दिर्नेशनमा तयार पार्नुभएको हो । निज शोधार्थीको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
प्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम
शोधनिर्देशक

मिति : २०७९/१२/४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा सञ्चालित दर्शनाचार्य तह तेस्रो-सत्रको निर्धारित पाठ्यांश (६०९ र ६१०) को आंशिक प्रयोजनार्थ शोधार्थी प्रकाश डल्लाकोटीद्वारा तयार गरी शोधनिर्देशक प्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतमको सिफारिस बमोजिम यस सङ्कायमा पेस गरिएको 'कृष्ण धरावासीका उपन्यासमा सीमान्तीयता' शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे

(विभागीय प्रमुख)

.....

२. प्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम

(शोधनिर्देशक)

.....

३. सह प्रा.डा. नारायण गडतौला

(आन्तरिक परीक्षक)

.....

४. प्रा.डा. महादेव अवस्थी

(बाह्य-परीक्षक)

.....

मिति : २०७९/१२/१५

प्रतिबद्धतापत्र

‘कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्तीयता’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा सञ्चालित दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्रको पाठ्यांश (६०९ र ६१०) को प्रयोजनार्थ तयार गरिएको हो । यो शोधप्रबन्ध कतै प्रकाशन गरिएको छैन । प्रस्तुत शोधप्रबन्धमा स्रोत खुलाएर साभार गरिएका स्रोत सामग्रीहरूबाहेक अन्य सबै सामग्रीहरू मौलिक रहेका छन् । गैरकानुनी रूपमा कहीं-कतैबाट साभार गरिएको छैन । साभार वा चोरी गरेको प्रमाणित भएमा कानूनबमोजिम सजाय भोग्न तयार छु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधप्रबन्धको मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, मूल्याङ्कन समितिसमक्ष पेस गरिएको बेहोरा अनुरोध छ ।

२०७९ चैत्र १

.....
प्रकाश डल्लाकोटी

कृतज्ञताज्ञापन

‘कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्तीयता’ शीर्षकको शोधप्रबन्ध त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा सञ्चालित दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्रको पाठ्यांश (६०९ र ६१०) को प्रयोजनका लागि शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु प्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतमको निर्देशनमा तयार गरिएको हो । प्रस्तुत अध्ययनलाई गुणस्तरीय र व्यावहारिक बनाउन प्राज्ञिक निर्देशन गर्नुका साथै स्नेहपूर्ण सहयोग तथा सैद्धान्तिक एवम् व्यावहारिक रूपमा मलाई सधैं उत्प्रेरित गर्नुभएकोमा आदरणीय गुरु गौतमप्रति म विशेष आभारी छु । मलाई दर्शनाचार्य तहको अध्ययनका क्रममा निरन्तर सहयोग र मार्गदर्शन गराउनु हुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा. डा.कृष्णप्रसाद घिमिरे, दर्शनाचार्य तहका आदरणीय गुरुहरू प्रा.डा. महादेव अवस्थी, प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, प्रा.डा. ताराकान्त पाण्डे, प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराई, सह प्रा.डा. नारायण गड्ढौला लगायत सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति सधैं ऋणी छु । त्यसैगरी यस कार्यमा आवश्यक सल्लाह सुझाव र प्राविधिक पक्षका साथै अध्ययन-सामग्री उपलब्ध गराई थप सहयोग पुर्याउनुहुने आत्मीय मित्र वी. रेग्मीप्रति म हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकार्यका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने विभागीय पुस्तकालय तथा केन्द्रीय पुस्तकालय, विभागका कर्मचारीप्रति म आभारी छु । शोधसामग्री उपलब्ध गराउने कार्यमा सहयोग गर्नुहुने लेखक कृष्ण धराबासी, अध्ययनको आरम्भदेखि हालसम्म सहयोग गर्नुहुने मेरा परिवार, सहपाठी मित्रहरूप्रति पनि म कृतज्ञ छु ।

अन्त्यमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग दर्शनाचार्य कार्यक्रमको तेस्रो सत्रका लागि तयार पारिएको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कनका लागि पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०७६/०७७

त्रि.वि.दर्तानं.६-१-२२-८९७-२००७

क्रमाङ्क : ३२

दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्र

नेपाली केन्द्रीय विभाग,

मिति : २०७९/१२/०१

विषयसूची

शोधनिर्देशकको सिफारिस	ख
स्वीकृतिपत्र	ग
प्रतिबद्धतापत्र	घ
कृतज्ञताज्ञापन	ङ

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय

१.१	विषयपरिचय	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	शोधको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५	शोधको औचित्य र महत्त्व	९
१.६	सीमाङ्कन	१०
१.७	अध्ययनविधि	१०
	१.७.१ सामग्री सङ्कलन	१०
	१.७.२ सामग्रीविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार र ढाँचा	११
१.८	शोधप्रबन्धको रूपरेखा	१४

दोस्रो परिच्छेद

कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्त समुदायको प्रतिनिधित्व र पहिचान

२.१	विषयप्रवेश	१५
२.२	सीमान्तीय अध्ययनमा प्रतिनिधित्व र पहिचानसम्बन्धी सिद्धान्त	१५
२.३	शरणार्थी उपन्यासमा सीमान्त समुदायको प्रतिनिधित्व र पहिचान	२०
	२.३.१ वर्गीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	२३
	२.३.२ जातीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	२७
	२.३.३ लैङ्गिक प्रतिनिधित्व र पहिचान	३०
२.४	आधाबाटो उपन्यासमा सीमान्त समुदायको प्रतिनिधित्व र पहिचान	३३
	२.४.१ वर्गीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	३४
	२.४.२ जातीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	३८
	२.४.३ लैङ्गिक प्रतिनिधित्व र पहिचान	४१
२.५	राधा उपन्यासमा सीमान्त समुदायको प्रतिनिधित्व र पहिचान	४४
	२.५.१ वर्गीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	४६
	२.५.२ जातीय प्रतिनिधित्व र पहिचान	४८
	२.५.३ लैङ्गिक प्रतिनिधित्व र पहिचान	५०
२.६	निष्कर्ष	५४

तेस्रो परिच्छेद

कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्तीकरण प्रक्रिया

३.१	विषयप्रवेश	५६
३.२	सीमान्तीकरण प्रक्रियाको सैद्धान्तिक अवधारणा	५६
३.३	शरणार्थी उपन्यासमा सीमान्तीकरणको प्रक्रिया	६२
३.४	आधाबाटो उपन्यासमा सीमान्तीकरणको प्रक्रिया	६७
३.५	राधा उपन्यासमा सीमान्तीकरणको प्रक्रिया	७२
३.६	निष्कर्ष	७८

चौथो परिच्छेद

कृष्ण धराबासीका उपन्यासमा सीमान्त समुदायको आवाज र प्रतिरोध चेतना

४.१	विषयप्रवेश	८०
४.२	आवाज र प्रतिरोधको सिद्धान्त	८०
४.३	शरणार्थी उपन्यासमा सीमान्त समुदायको आवाज र प्रतिरोध चेतना	८५
४.३.१	वर्गीय आवाज र प्रतिरोध चेतना	८५
४.३.२	जातीय आवाज र प्रतिरोध चेतना	८८
४.३.३	लैङ्गिक आवाज र प्रतिरोध चेतना	९०
४.४	आधाबाटो उपन्यासमा सीमान्त समुदायको आवाज र प्रतिरोध चेतना	९३
४.४.१	वर्गीय आवाज र प्रतिरोध चेतना	९४
४.४.२	जातीय आवाज र प्रतिरोध चेतना	९७
४.४.३	लैङ्गिक आवाज र प्रतिरोध चेतना	९९
४.५	राधा उपन्यासमा सीमान्त समुदायको आवाज र प्रतिरोध चेतना	१०२
४.५.१	लैङ्गिक आवाज र प्रतिरोध चेतना	१०३
४.६	निष्कर्ष	१०९

पाँचौँ परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष

५.१	सारांश	१११
५.२	निष्कर्ष	११२

सन्दर्भसामग्री सूची